

УДК 378.147:785

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-2-109-114

Ростовська І. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської підготовки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
rostovska.iryana@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4155-9201

**ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ НАДІЙНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

У статті висвітлено теоретичні основи формування виконавської надійності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової інструментально-виконавської підготовки. Розглянуто ідеї творчо-продуктивної позиції виконавства в індивідуальному художньому акті; музикознавчі знання щодо специфіки сценічної інструментально-виконавської діяльності; положення загальної і мистецької психології щодо ролі особистісного ставлення суб'єкта до мети, змісту, способів здійснення та результатів власної діяльності.

На основі здійсненого контент-аналізу феномен «виконавська надійність» розглядається автором як відносно стійке особистісне новоутворення, що встановлюється через засвоєння музично-теоретичних знань, оволодіння музично-виконавськими, інтерпретаційними вміннями та сценічно-артистичними навичками. Обґрунтовано передумови формування виконавської надійності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової інструментально-виконавської підготовки. Підкреслено необхідність цілеспрямованого педагогічного керування цим процесом, важливість якісної підготовки музичного матеріалу; вміння корегування студентом у разі необхідності власного психоемоційного стану; усвідомлення власних виконавських дій задля втілення художньої інтерпретації музичного твору.

Зроблено висновок, що надання пріоритетності особисто значущим вищим смислоутворюючим мотивам, як-от прагнення людини до самореалізації та самовдосконалення, усвідомлення важливості значення такого особистісного новоутворення, як виконавська надійність, що є необхідною складовою професійної компетентності майбутнього музиканта-педагога, сприятиме стимулюванню студента до розширення власних інструментально-виконавських можливостей, до самовдосконалення особистісних вольових та професійних якостей.

Ключові слова: виконавська надійність, формування виконавської надійності, інструментально-виконавська майстерність, музичне мистецтво, мистецька освіта.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції до включення України в єдиний світовий культурно-мистецький простір, спрямованість сучасної мистецької освіти на збереження та примноження національних та світових музично-виконавських традицій зумовлюють необхідність підготовки високопрофесійних фахівців у сфері музичної педагогіки. Суттєвою характеристикою професійної майстерності педагога-музиканта є його виконавська надійність як необхідна складова інструментально-виконавської майстерності.

Формування виконавської надійності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової інструментально-виконавської підготовки, виховання прагнення студента до подальшого самовдосконалення в інструментально-виконавській діяльності залишаються актуальними питаннями у сфері мистецької освіти. Проблема формування виконавської надійності в процесі інструментально-виконавської

підготовки ще не дістала належного висвітлення в науково-методичній літературі. Це й визначає актуальність проблеми, до якої ми звернулися в своєму дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що дослідженням питання музично-виконавської майстерності займалися багато вчених у галузі музикознавства, музичної педагогіки та психології, зокрема: Л. Баланчивадзе, А. Береза, М. Білецька, В. Білоус, Л. Бочкарьов, В. Вілюнас, Л. Гінзбург, М. Давидов, О. Джура, Б. Додонов, Є. Ільїн, В. Касимов, Л. Котова, Л. Лабінцева, О. Матвєєва, Н. Мозгальова, І. Мостова, М. Назаренко, В. Петрушин, І. Полубоярина, Я. Рейковський, А. Стоянов, Ю. Цагареллі, Д. Юник та інші.

Водночас проблема формування виконавської надійності як необхідної складової інструментально-виконавської майстерності педагога-музиканта ще не дістала цілісного теоретичного та методичного обґрунтування, що негативно відбивається на практиці професійної освіти студентів, визначаючи розбіжності між усвідомленням значущості виконавської надійності майбутніх учителів музичного мистецтва та невисоким рівнем її сформованості; між сучасними вимогами до якісної професійної підготовки студентів та недостатньою увагою до умов формування виконавської надійності майбутніх педагогів-музикантів.

Мета даної статті полягає у висвітленні теоретичних основ формування виконавської надійності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі фахової інструментально-виконавської підготовки.

Виклад основного матеріалу. Музично-виконавське мистецтво як явище художньої культури привертає увагу дослідників з позицій розгляду його сутності, структури та специфіки; у вивченні питань виконавської інтерпретації та виконавських стилів видатних музикантів минулого; дослідженні психологічних особливостей та вольових якостей музикантів-виконавців тощо.

Сучасна теоретико-наукова концепція дослідження проблеми музичного виконавства у філософському та культурологічному ракурсах належить професорці О. Марковій, у якій дослідниця узагальнює творчо-продуктивну позицію виконавства в індивідуальному художньому акті та у музично-історичному процесі. На її думку, у всім добре відомій тріаді "композиторський текст – виконання твору – слухач" традиційно розглядається **виконання** твору як середня ланка, що залежна від впливу інших двох компонентів, де першість надається композиторському задуму. Однак О. Маркова доводить правильність іншого трактування факту публічного музичного виступу, згідно з яким першочергова роль відводиться саме **виконавцю** [3, с. 100].

Музикознавець Т. Глузук наголошує, що музичне виконавство «виступає як цілісне утворення творчої духовної практики, що забезпечує звукообразну реалізацію музичного твору через музично-творчу діяльність виконавця, його виконавську майстерність та музично-комунікативну взаємодію всіх учасників музично-виконавського процесу... Специфіка цього мистецтва виявляється в тому, що воно розглядається, з одного боку, як процес створення нових художніх цінностей, з іншого – як явище культури певної країни та суспільства в цілому» [2, с. 90–91].

Дослідниця Н. Барсукова розглядає поняття «виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва» як складову його професійної майстерності, як особистісне утворення, що інтегрує у своєму змісті систему особистісних та професійно важливих якостей (музикальність, виконавську надійність), музично-професійних знань (про зміст і засоби музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності), умінь (музично-виконавські, інтерпретаційні, артистичні), необхідних для виявлення смислу та морально-естетичних цінностей музичних творів [1, с. 6].

На основі вивчення та аналізу науково-методичних джерел (Н. Барсукова, І. Мостова, І. Полубоярина, В. Федоришин) ми розглядаємо поняття «**виконавська надійність**» як необхідну складову виконавської майстерності педагога-музиканта, як відносно стійке особистісне новоутворення, що встановлюється через засвоєння музично-теоретичних знань, оволодіння музично-виконавськими, інтерпретаційними вміннями та сценічно-артистичними навичками.

Звернувшись до ґрунтовних наукових праць з сучасної теорії та методики навчання музики (Г. Падалки, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.), також дотримуємося думки, що в практиці мистецької педагогіки приділяється недостатньо уваги таким суттєвим важелям навчання, як усвідомлення власного професійного досвіду, опора на особистісно-значущі механізми самовизначення, саморефлексії, самоаналізу та прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у майбутніх вчителів музичного мистецтва.

У процесі фахової інструментально-виконавської підготовки студентів кожний викладач, спираючись на особистий психолого-педагогічний та музично-виконавський досвід, зазвичай має власний підхід до процесу формування виконавської надійності для кожного студента, але успішна реалізація цього процесу можлива лише за умов систематичного тренування виконавської волі та якомога частішого залучення студентів до активної виконавської діяльності.

Адже вміння опанувати себе в умовах виступу перед аудиторією; вміння перетворити стан сценічного хвилювання в творче натхнення; вміння підпорядкувати кожну виконавську дію власній артистичній волі; здатність відчувати виконання музики як трансляцію художнього образу твору, як його втілення безпосередньо в момент звучання; особливе мистецтво перебувати *тут і зараз* в момент виконання – все це є ознаками високого рівня виконавської надійності та інструментально-виконавської майстерності музиканта-педагога. І навпаки, надмірне хвилювання та емоційне перенапруження часто є причинами невдалого виконання, що призводить до подальших негативних переживань різної тривалості та інтенсивності.

Розглянемо, що таке хвилювання, згідно з педагогічним словником: «Хвилювання – це емоційний стан, що виникає в ситуаціях небезпеки, неповної інформації, у відповідальних ситуаціях з невизначеними подіями. Хвилювання інформує суб'єкта щодо можливої небезпеки, спонукає його до активного пошуку й конкретизації цієї небезпеки» [4, с. 476].

Як показує практика, оптимально комфортний емоційний стан музиканта-виконавця, який дає змогу успішно втілити творчий задум в умовах публічного виступу, безпосередньо залежить від якості вивчення музичного матеріалу; від ступеня усвідомлення власних виконавських дій щодо втілення обраної художньої інтерпретації музичного твору; від ступеня розвитку вольової та інтелектуальної сфер; від здатності до самоаналізу та саморегуляції та від набутого попереднього концертного досвіду.

Видатний дослідник у царині музичної психології Ю. Цагареллі розглядав термін «**виконавська надійність**» як властивість виконавця, що характеризується як безпомилкове, стійке і точне виконання музичного твору в *емоціогенних* умовах [5, с. 265].

У структурі феномену виконавської надійності вчений виокремлює наступні компоненти, як-от: **саморегуляція** (що включає в себе такі мікроструктури, як: самооцінка, самоконтроль, самоналаштування); **перешкодостійкість** (емоційна стійкість та стійкість уваги); **підготовленість** (загальна професійна підготовленість і готовність концертної програми); **стабільність** (якісне відтворення потрібного результату). При цьому Ю. Цагареллі зазначає, що мікроструктурні елементи взаємодіють не лише між собою та ієрархічно вищими компонентами, а також із *безпомилковістю* як кінцевою ланкою надійності гри інструменталіста під час концертного виступу [5, с. 67].

За час вимушеного дистанційного навчання в умовах світової пандемії стало ще більш очевидно, яку особливу цінність має якісне виконання музики «*наживо*» перед аудиторією, наскільки сильнішим є художньо-естетичний та емоційний вплив на слухачів у разі такого виконання. Але якість донесення до слухачів художнього образу музичного твору багато в чому залежить від психологічної підготовки до виконання в емоціогенних умовах публічного виступу.

У музикознавчій та психолого-педагогічній літературі (Л. Бочкарьов, В. Касимов, Г. Коган, Ю. Цагареллі) дослідники також пов'язують емоційний стан виконавців-

інструменталістів з характером їх психічного збудження, і такі основні види сценічного хвилювання:

- *хвилювання-апатія* спричинює загальне пригнічення й байдужість до змісту й мети виконавської діяльності і виступ, як правило, проходить безбарвно, в'яло, виконання музики не запалює серця слухачів, не знаходить глибинного емоційного відгуку у їхніх душах;

- *хвилювання-паніка* характеризується перенапруженням емоційного стану музиканта, що порушує контроль над виконавським процесом та знижує здатність аналізувати власні дії, тобто відбувається процес ослаблення виконавської волі;

- *хвилювання-підйом* призводить до якісно іншої активізації пам'яті і виконавських дій – коли емоційне збудження музиканта досягає оптимального рівня, створюється те особливе відчуття «*окриленості*», «*творчого підйому*», того, що прийнято називати **натхненням**.

Надзвичайно корисні поради з питань підготовки до концертного виступу містяться в книгах та спогадах видатних музикантів-педагогів минулого: Л. Баренбойма, Г. Когана, Я. Мільштейна, Г. Нейгауза, Д. Ойстраха, С. Ріхтера, С. Савшинського, С. Фейнберга, Г. Ципіна, А. Щапова та інших, які наголошують, що за умов *концентрації* на власному проникненні в художній образ твору, на *зосередженості* особистості виконавця *на цілісності* всіх компонентів інструментально-виконавського процесу, відбувається більш глибоке емоційне донесення слухачам власного бачення художнього змісту музичного твору.

Отже, *інтенсивність* впливу на особистість виконавця такого важливого психо-емоційного чинника, як сценічне хвилювання співвідноситься зі ступенем *усвідомленого* оволодіння текстовими та виконавськими компонентами музичного твору, а також корегуванням за необхідності власного психоемоційного стану. Тому важливим є знаходження балансу між доцільним співвідношенням зовнішніх і внутрішніх мотивів виконавської діяльності у процесі фахової інструментальної підготовки. Впевненість в успішності власних публічних виступів, відчуття насолоди від процесу виступу та задоволення результативністю своєї роботи над музичними творами позитивно впливає на подальшу творчу активність студента.

Відомо, що найсприятливіші умови для здійснення як навчально-пізнавальної, так і художньо-творчої діяльності виникають тоді, коли *мета* цієї діяльності відчувається як *особистісно значуща* та займає в структурі мотиваційної сфери особистості місце провідного мотиву. Студенти з провідними *художньо-пізнавальними* та *процесуально-змістовними* мотивами більш охоче включаються в творчу діяльність та беруть активну участь у концертах та конкурсах, із більшим задоволенням розучують музичні твори індивідуальної програми та виявляють інтерес до пошуків власної художньої інтерпретації музичного твору.

На нашу думку, змістом інструментально-виконавської підготовки має бути не тільки оволодіння необхідної кількості музично-виконавських прийомів і навичок, але й навчання студента прийомам саморегуляції власного емоційного стану для подолання сценічного хвилювання, стимулювання його до активного набуття практичного досвіду у концертно-виконавській діяльності, а також психологічне спрямування педагогом студента з урахуванням його індивідуальних особливостей до вищих *смыслоутворюючих* мотивів, якими є, згідно з теорією А. Маслоу, прагнення особистості до самовдосконалення та самоактуалізації у сучасному суспільстві.

Адже саме під цілеспрямованим впливом досвідченого педагога в процесі фахової інструментально-виконавської підготовки через засвоєння музично-теоретичних знань, оволодіння студентом музично-виконавськими, інтерпретаційними вміннями та сценічно-артистичними навичками утворюється така необхідна професійна якість, як виконавська надійність, відбувається підвищення рівня музичної майстерності студента, спостерігається зростання інтересу до майбутньої професії вчителя музичного мистецтва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, теоретичні основи формування виконавської надійності майбутнього вчителя музичного мистецтва в

процесі інструментально-виконавської підготовки складають ідеї творчо-продуктивної позиції виконавства як в індивідуальному художньому акті, так і у музично-історичному процесі; музикознавчі знання щодо специфіки сценічної інструментально-виконавської діяльності; положення загальної і мистецької психології щодо ролі особистісного ставлення суб'єкта до мети, змісту, способів здійснення та результатів власної діяльності.

Аналіз різних наукових підходів дає підставу стверджувати, що надання пріоритетності вищим мотивам музичної діяльності, усвідомленні важливості значення такого особистісного новоутворення, як виконавська надійність, яка є необхідною складовою професійної компетентності майбутнього музиканта-педагога, стимулюють студента до розширення власних інструментально-виконавських можливостей, до самовдосконалення особистісних вольових та професійних якостей.

На нашу думку, процес формування виконавської надійності музиканта-інструменталіста відбувається за умов цілеспрямованого впливу досвідченого педагога; якості підготовки музичного матеріалу студентом; корегування ним у разі необхідності власного психоемоційного стану; усвідомлення власних виконавських дій задля втілення художньої інтерпретації музичного твору. Успішність цього процесу багато в чому залежить від ступеня розвитку вольової та інтелектуальної сфер особистості, від здатності виконавця до самоаналізу та саморегуляції та від набутого практичного сценічного досвіду.

Подальших наукових досліджень потребує пошук шляхів стійкого досягнення високих рівнів мотивації до самовдосконалення в інструментально-виконавській майстерності; формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва, забезпечення його конкурентоспроможності на сучасному ринку праці; вивчення всіх потенційних можливостей особистості з позицій теорії діяльності при послідовному врахуванні набутого життєвого, творчого, естетичного і художнього-ціннісного досвіду для успішної самореалізації внутрішнього творчого та духовного потенціалу особистості.

Література

1. Барсукова Н. С. Педагогічні умови формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Мелітополь, 2015. 21 с.
2. Глушук Т. В. Музично-виконавське мистецтво як об'єкт дослідження українського мистецтвознавства. *Культура і сучасність*. 2016. № 1. С. 87–91. URL: <http://journals.uran.ua/kis/article/view/148408> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Маркова О. М. Теорія виконавства в сучасному музикознавстві. *Українське музикознавство*. Київ, 2002. Вип. 31. С. 93–102.
4. Педагогічний словник / за ред. дійсн. чл. АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
5. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учебное пособие. Санкт-Петербург: Композитор, 2008. 368 с. URL: <https://e.lanbook.com/book/2893> (дата звернення: 07.05.2021).

References

1. Barsukova, N. S. (2015). Pedagogical conditions of formation of performing skill of the future teacher of musical art. *Extended abstract of candidate's thesis*. Melitopol [in Ukrainian].
2. Hlushchuk, T. V. (2016). Muzychno-vykonavske mystetstvo yak ob'iekt doslidzhennia ukrainskoho mystetstvoznavstva [Music and performing arts as an object of study of Ukrainian art history]. *Kultura i suchasnist – Culture and modernity*. 1. 87–91. URL: <http://journals.uran.ua/kis/article/view/148408.pdf> [in Ukrainian].
3. Markova, O. M. (2002). Teoriia vykonavstva v suchasnomu muzykoznavstvi [Theory of performance in modern musicology]. *Ukrainske muzykoznavstvo – Ukrainian musicology*. 31. 93–102 [in Ukrainian].

4. Yarmachenka, M. D. (2001). *Pedahohichnyi slovnyk* [Pedagogical dictionary]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

5. Tsaharely, Yu. A. (2008). *Psykholohyia muzykalno-yspolnytelskoi deiatelnosti* [Psychology of musical performance]. Sankt-Peterburh: Kompozytor. URL: <https://e.lanbook.com/book/2893.pdf> [in Russian].

Rostovska I.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Instrumental-Performing Preparation Department,
Nizhyn Mykola Gogol State University
rostovska.iryana@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4155-9201

FORMATION OF PERFORMANCE RELIABILITY OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART

The purpose of this study is to highlight the theoretical foundations of the formation of performing reliability of the future music teacher in the process of professional instrumental and performance training.

The leading provisions of personality-activity, acmeological, and axiological approaches were chosen as the methodological basis of the study.

Based on the study and analysis of scientific and methodological sources, we consider the concept of "performing reliability" as a necessary component of the performing skills of a music teacher, as a relatively stable personal development, established through the acquisition of musical-theoretical knowledge, mastery of musical-performing, interpretive, and stage artistic skills.

The results indicate that students who are giving priority to higher motives of musical activity, awareness of the importance of such a personal development as performance reliability, which is a necessary component of professional competence of the future music teacher, stimulate students to expand their own instrumental and performance capabilities, to self-improvement of personal will and professional qualities.

The scientific relevance of this study lies in substantiating of the basics of formation of the musical activity motivation, the conditions which, according to the author, will promote success of this process in the course of instrumental and performing educational activity are outlined.

The author offers a general way of forming performing reliability, which consists in the optimal pedagogical interaction in directing the individual to the internal awareness of the purpose of the activity as personally significant ones. This leads to the predominance of higher meaning-making motives, such as self-improvement and self-actualization in the modern society.

Ключові слова: performing reliability, the formation of performing reliability, instrumental performing skills, music, art education.